

Павле Мијовић

БИЉЕШКА О ПОРИЈЕКЛУ ПАНДАНТИФА (ПРИВЈЕСАКА) КОМАНСКЕ КУЛТУРЕ

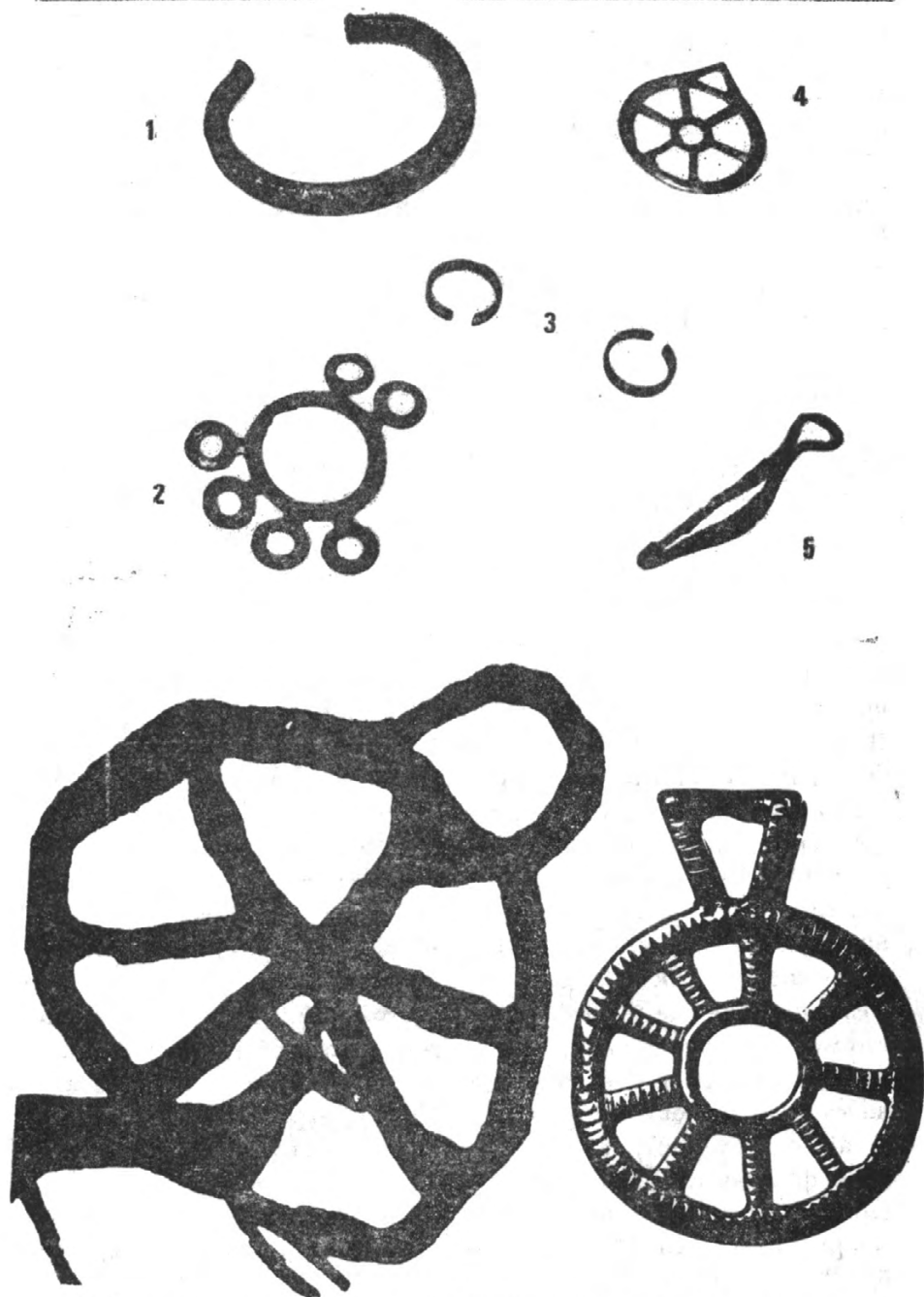
Одмах по открићу накита из некрополе Мијеле код Вира (1966) пажња наших истраживача је била окренута првенствено наушницама тунуластог типа, по којима су Ј. Корошец, О. Велимировић-Жижкић и М. Љубинковић-Ђоровић определијели ту некрополу као словенску, из доба сеобе на Балкан у VI—VII вијеку. Још раније, сличне и разноврсније предмете, нађене у некрополама Албаније, нарочито у Каљаја Далмацес (Комани) и у Круји, проучавали су аустријски и италијански археолози и скупљачи старина, највише са њихове стилске стране, и одређивали им припадност и хронологију. После рата су албански археолози проширили раносредњовјековни програм истраживања на већи дио Албаније и открили низ нових локалитета са знатним бројем прилога, нарочито накита. Они су први налазе са свих локалитета у Албанији, у Мијелама код Вира и у Охриду, као и у некрополи Афионије на Крфу по истовјетним или сличним карактеристикама прогласили културом, по називу најбогатијег налазишта — команском. У међувремену, предмети команске културе су нађени и у Прилепу, Кашићу и Стону. С открићима је порасло и научно интересовање и југословенских истраживача. Ја сам, 1970, два предмета из мијелске некрополе — торквес (torques) и привјесак (pendentif, pendeloque à beliere, rondelle pour suspension, привјесак) — покушао да ставим у контекст са културним вјеровањима упућујући на ширу проблематику накита команске културе. В. Поповић је налазе ове културе довео у везу с историјским догађајима — доласком Словена на Балкан, промјенама које су наступиле у византијском друштву, појавом нових градова с утврђењима која су имала за сврху заштиту од варварских напада и, нарочито, јачањем центара византијске власти, као Драча, на примјер, и њихове улоге у христијанизацији

досељеника и прихватања византијске културе. Сви ти и други специфични услови у којима је никла нова производња металних предмета, нарочито метала, омогућили су настанак једне мјешовите културе с елементима романског и рановизантијског наслеђа, што је и главно обиљежје команске културе. Карактеришући још уже команску културу као романо-протовизантијску, В. Поповић је такорећи скинуо с ње етнички вијенац с којим су албански археолози вјенчали своје национално поријекло још из VI—VII вијека. Два млада истраживача Н. Чаусидис и Р. Петровић прихватају Поповићеву глобалну оцјену команске културе, али је разрађују изван стриктног домена материјалне културе. Тражећи у накиту команске културе „нове циљеве“ (откривање методом иконографије, симболике и обредно-магијске функције) смјело се упуштају у најтежу област које било археолошке културе — у духовну страну њене „производње“. Ријеч је о понирању у велике тајне „основних законитости које владају процесима трансформације, рађања и нестајања“. Тиме накит добија митску функцију, па треба у њему открити слику примарних схватања о стварању свијета, кретању и умирању, универзуму који се приказује кроз кретање сунца по „небеском своду“ и „под земљом“ итд. Тај напор треба подржати, јер осим досадашњих расправа о поријеклу, стилу и хронологији накита команске културе доноси још једну новину у методама истраживања. Мени лично годи што мој покушај да у мијелском накиту (торквесу и привјеску) од прије двије деценије видим сунчано божанство којему се клањало становништво једне илиро-словенске насеобине на обали Скадарског језера (Мијеле су му некропола), сад налази на разумијевање и интересовање у једној области истраживања која ће имати већу улогу од садашње — кад поједине културе, као што је команска, буду свестрано дефинисане са свим својим битним компонентама, како материјалне тако и духовне структуре.

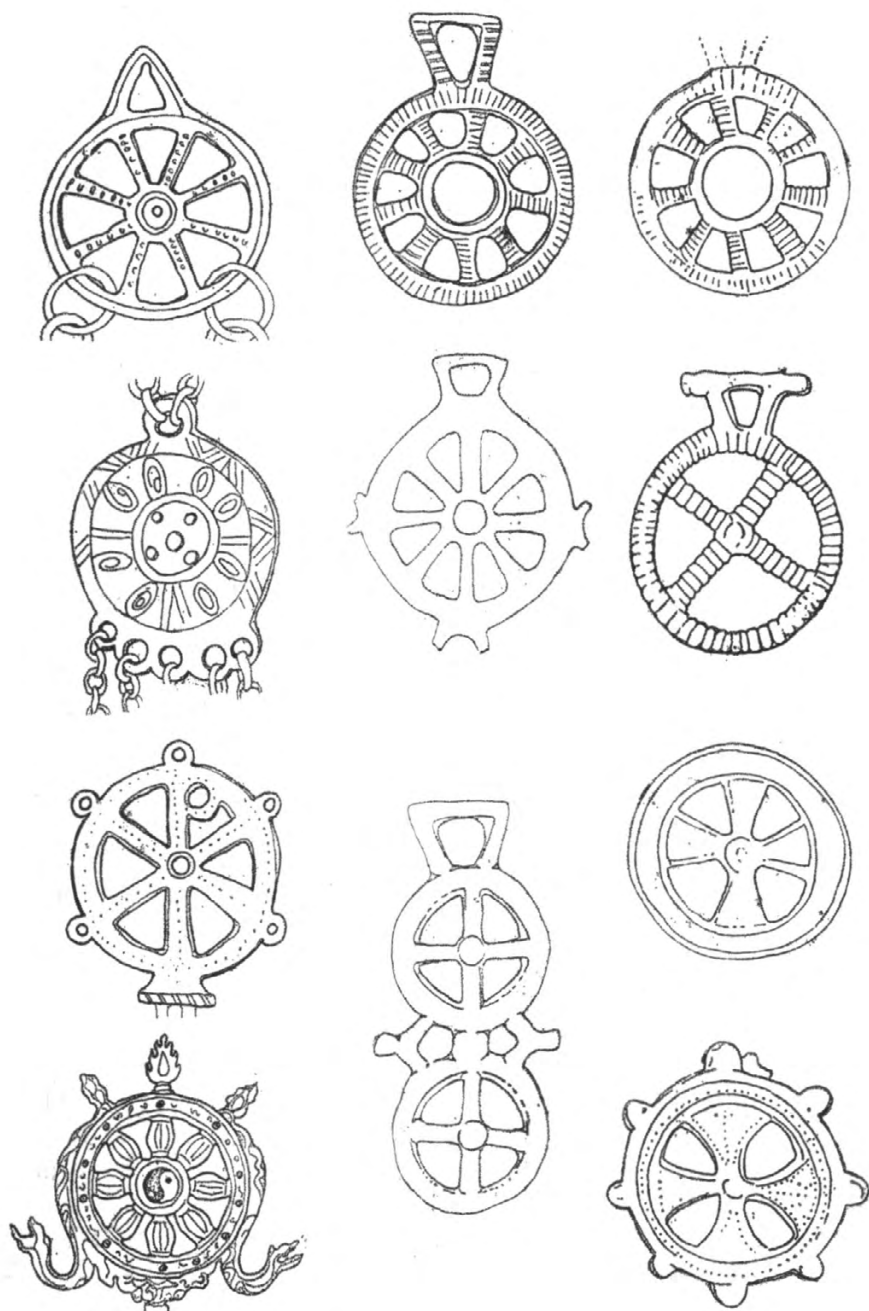
Али, није главни разлог ни повод да се овом биљешком осврнем на продор ове нове методе истраживања археолошких култура и друштвених цивилизација. Повод је већ наведена општа карактеристика команске културе као романо-протовизантијске (и хришћанске) којој се ареал распрострањавања и провенијенција највећег дијела накита налазе на потезу од Украјине до Сицилије. Док се то опредјељење команске културе *grossō modo* може прихватити, чини ми се да у радовима Н. Чаусидиса и Р. Петровића још није сагледан и један специфичан пут доласка таквог накита као што су привјесци који имају митска значења. О томе путу до жаришта у којему су пропламсао новом ватром и свјетлошћу — до простора команске културе — и тиме постави аутохтони елеменат читавог њеног склопа још се у нашој науци није поведено рачуна, без чега — мора се признати — хипотеза о оријенталној провенијенцији остаје некомплетна и већ застарјела. Да овако кажем, наводи ме чињеница да је у науци већ

преовладало увјерење о западњачком поријеклу највећег дијела металодобног накита, особито од како су у историји цивилизација Келти преузели руководећу улогу креирањем једне чудесне умјетности — прероманске на европском континенту, а претхришћанске на атлантским острвима — која је оставила велики траг у свим каснијим цивилизацијама. Келтска култура, нарочито накит, својим смјелим стилским имагинацијама и инвенцијама које немају еквивалената, осим у извјесном смислу у критско-микенском стваралаштву, све више се открива као производ једне високе свијести и умјетничког укуса, ненадмашног квалитета израде и успјелог отјелотворења идеја у сфери декоративних умјетности. Иако за скоро пуних пет вјекова своје егзистенције на просторима од Британије и Ирске до Грчке и источног басена Карпата, келтска култура није до сада препознана и по религиозним обиљежјима (осим у ријетким киповима), она је носилац једне дубоке продуховљености, људске и божанске, алегоричке и симболичке, спиритуалне и психолошке. Као таква није могла а да не остави трагове и митских вјеровања и значења својих контурних облика, које, упоређене с модерним стилевима барока, рококоа и „modern style“-а, предочавају елементе круга, точка, апстрактног симбола сунца.

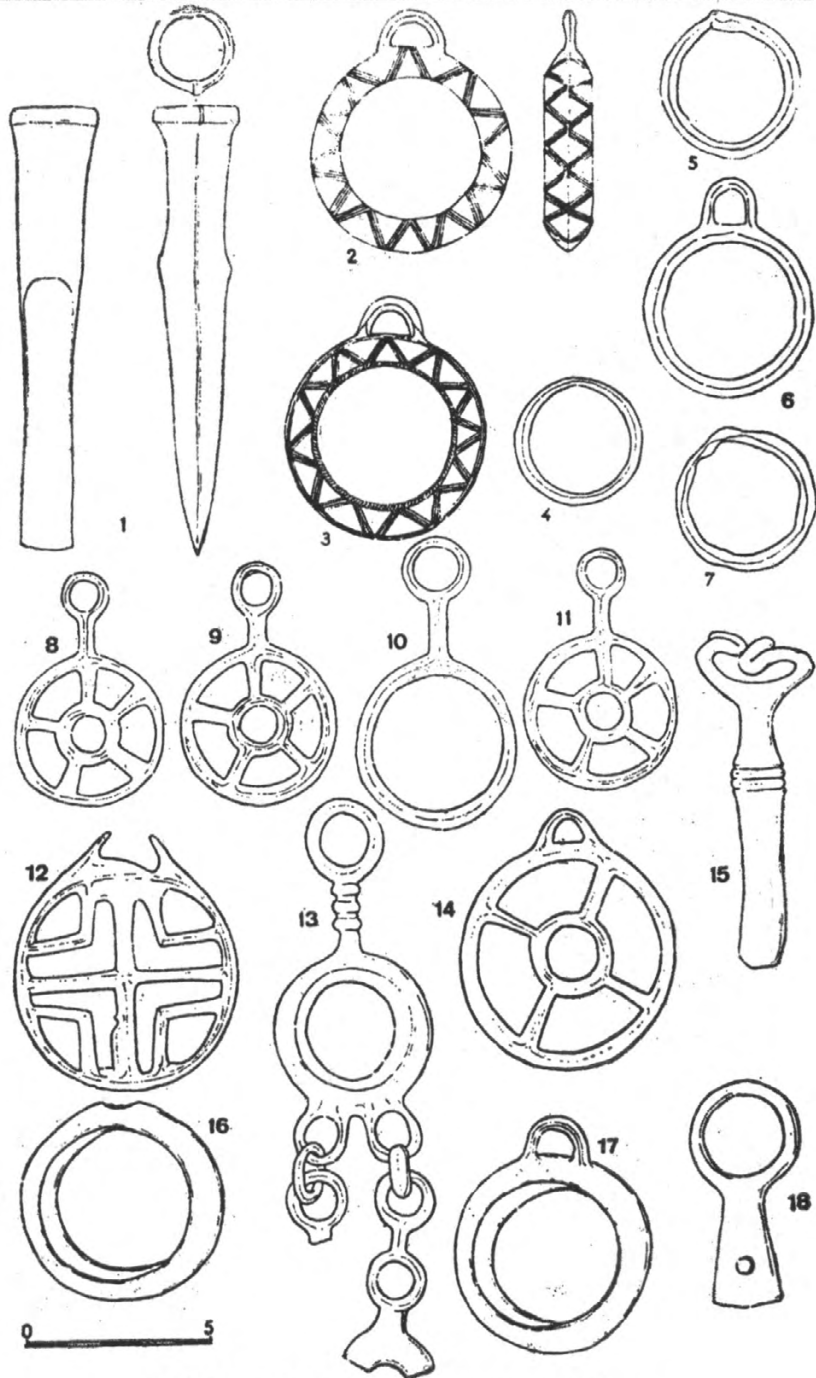
Све ово горе речено нема за сврху извођење иконографија команских пандатифа (привјесака), у којима Н. Чаусидис и Р. Петровић откривају митске и обредне функције; можда ће се и за тај посао наћи неко инспирисан. Мени је овом биљешком стало само да скренем пажњу на опроман број налаза привјесака (*pendentifs en rouelles, pendeloques à beliers, rondeles pour suspension*) у Француској, Њемачкој и другим западноевропским земљама већ у бронзано доба, о чему је западноевропска научна јавност одавно обавијештена. Налази привјесака, који се у извјесном смислу у Средњој Европи, нарочито у Рајнској области и у Чешкој, најчешће трансформишу у аграфе (игле убадаче) из чисто утилитарних разлога, јодносно тиме што постају од накита који виси окачен помоћу коже или конца — накит који се забада на саставу дјелова одјеће иглом на чијој главици „бочка игла“, остају сви елементи точка и њихови унутрашњи кругови, декори и фигуре, пдје структура накита није поремећена чак ни у смислу митско-обредних значења. Као и сваки накит, и тако трансформисан у аграфу задржао је свој митски индикатив. Зато, у будућим истраживањима мислим, не би требало аграфу из бронзаног и жељезног доба изостављати из колекције „привјесака“ од којих су постале.

Таб. I — Привјесци (2 и 4) из Ardèchea и Yonne (Француска), цртеж привјеска из Вал Камонике (Италија) и привјесак из Мијела

Таб. II — Мијелски привјесак (други горе) и привјесци из команске културе

Таб. III — Привјесци из Јужне Француске

Pavle Mijović

A NOTE ON PROVENANCE OF PANDANTIF OF KOMANI'S CULTURE

Summary

Until now there was being pointed at the origin of some objects of Komani's culture, especially of ceramics and jewelry, from the countries in which Slavic culture was better studied and with a tendency to, with material findings, prove former philological and historical preassumptions on origin of some Southslavic peoples in their northern or eastern homelands. Albanian archeologists again, have been proving the indigenious provenance of Komani's culture objects, what was to be the evidence on origin of Albanian people in IV—VII century. To one component, about the belief in solar divinity of those wearing the jewelry in form of the wheel, pandantfil from the necropolis Mijela by Vir and similar ones in various places in Albania, I have also pointed (Mijela's Jewelry and Cult Beliefs, *Starinar XXI*, 1970, 59—69). More recently some authors (V. Popović) find in jewelry of Komani's culture barbarised byzantine forms. Presently the interest for this culture extends to the fields of religion, cults and iconography from the East, what contributes to more comprehensive considering of some and of total findings of that culture. On the occasion of two papers, by N. Čausidis and R. Petrović in this issue of *Glasnik* (see above), which incline to the solutions on eastern origin of pandantif (I have taken that object for consideration). I show up here with a note on finding of such objects in the West, in Southern France and Northern Italy, in the area of the Rhyne River in Northern Germany and in Bohemia. French and German findings are mainly from the late bronze epoch, and such are many objects in form of the needle with head representing a wheel, worn, as an agraffe, for buttoning up, not as appendage. Regardless to this difference, even such wheels have preserved their basic solar cult. Numerous findings have helped me to point at western origin of pandantifs in form of the wheel. For now I have only cited the literature I have available, and in future works it remains this direction to be established by systematic research.

